

Isszai Csodzan: *A macska fantasztikus tudománya* – avagy a szamurájok gondolatvilága*

1. Szamurájok és a japán kultúra

A japán kultúrtörténet fejlődésében mintegy hétszáz éven keresztül tartó uralkodásával meghatározó szerepet játszó szamurájok gondolatvilágának jobb megismerése Japán kutatásának egyik alaptémája, a japán kultúra igazi megértésének alapja lehet. Ugyanis a szamurájok nem csak uralkodtak fegyveres erejük révén, hanem saját képüknek megfelelő intézményrendszert hoztak létre, igyekeztek saját izlésüknek tetsző kultúrát teremteni s művelődni. Az ő érdeklődésük és lelkes gyakorlásuk nagyban elősegítette a zen-buddhizmus elterjedését Japánban, támogatásukkal fejlődött művészi szintre a *nó*-színház. A *haikai* irodalom, a *csanoju* teaszertartási művészet kialakulása, konfúciánus tanok, taoista gondolatok, sintó-ista elméletek tanulmányozása, elsajátítása, amely a mai japán kultúra alapjait képezi, mind a szamurájok uralkodása alatt formálódott ki olyanná, ahogyan máig él.¹

Japán történetének ismeretében nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy a szamurájok gondolatvilágának megértése nélkül nem lehetséges igazából megérteni a japán kultúrát, a japán embereket, a maiakat is bele értve, különösen az idegenek számára, mivel a kultúrát az ember teremti, s az ember cselekedeteit kimondott, ki nem mondott életfilozófiája határozza meg, amely külső és belső adottságai révén megformálódik az emberben.

Fontossága ellenére, ha a szamurájok gondolatvilágáról esik szó, eddig legfeljebb a 武士道 *busidó*, a szamurájok írott-íratlan magatartás kódexének tanulmányozásáig terjedt a figyelem, vagy az annak elméleti alapjául szolgáló konfúciusi tanok kutatása, valamint az ezen alapuló elméletek sokaságának tanulmányozásáig. Nem nagyon foglalkoztak sem Japánban, sem külföldön a kutatók azzal, ami az ilyen *busidó* féle gondolatnak az alapját, a kiinduló pontját képezi, jelesen a szamurájoknak a 武 *bu* fegyveres erő, vagy 武術 *budzsucu*, a fegyverforgatási tudományáról alkotott gondolataival, ami mindig is a szamuráj gondolatvilág

* Jelen dolgozat a Japan Foundation Fellowship Program keretében tett tanulmányút egyik eredménye, és az MBS elnöke, Szaitó Morijosi úr könyvadománya segítségével készült.

1 Ld. pl. Jamadzsi Maszanori, *Japán – Történelem és hagyományok*. Budapest, 1989.

nélkülözhetetlen alapértékét képezte a "文武兩道 *bunbu rjódó* az írástudás és fegyverkezelés együttesen" fogalmával összefoglalva. Ennek jelentőségére az utóbbi időben kezdtek felfigyelni olyan neves eszmetörténészek is mint Nakamura Hadzsime, Minamoto Rjóen, s érdekes eredmények is születtek, mint a *budó*-történész Nakabajasi Sindzsi vagy az eszmetörténész Takahasi Szuszumu tanulmányai.²

A szamurájok 武 *bu* gondolatának tanulmányozása például az eddigi japán eszmetörténeti leírásnál – amely rendszerint a sintó gondolatra, buddhista eszmetörténetre és konfúciánus eszmetörténetre csoportosítva taglalja a japán eszmetörténetet – sokkal gazdagabb képet tár elénk a sokszínű kínai gondolatok japáni feldolgozását illetően is, hogy milyen jól ismerték a taoista gondolatot, a jin-jang filozófiát, s hogy milyen eredetivé, sajátjukká tették a saját élet-halál tapasztalaton keresztül a kínai és indiai eredetű idegen gondolatokat is.

2. Isszai Csodzan és műve

A fent említett szempontból 佚齋樗山 Isszai Csodzan egy 1727-ből származó írása, 「猫の妙術」 "*Neko no mjódzsucu* A macska fantasztikus tudománya"³ érdekes és tanulságos lehet ahhoz, hogy némi képet kaphassunk a szamurájok 武 *bu*-gondolatairól.

Ezt az írást sokan az 一刀流 *Ittórjú* nevű kardvívó iskola⁴ 伝書 *denso*, a

2 Ld. pl. Nakamura Hajime, *Ways of Thinking of Eastern Peoples, India, China, Tibet, Japan*. Honolulu, 1985; Minamoto Rjóen, *Bunka to ningenkeiszei Kjóikugaku daidzensú I*. Tokió, 1982; Nakabajasi Sindzsi, *Budó ronkó*. Ibaragi, 1987; Takahasi Szuszumu, *Jagjú sinkagerjú heihó denso no siszótaikei (dai 1 bu) -Daiicsi denso no kaidoku to sinpóron -*, 'Tecugaku, siszó ronsú dai 15 go'. Ibaragi, 1990; Ómori Maszanobu, *Budzsucu denso no kenkjú*. Tokió, 1991.

3 Isszai Csodzanról ld. pl. *Budó no meicso*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979.; *Isszai Csodzan sú, Szóso Edo bunko 13*, Iikura Jóicsi szerk. Tokió, 1988; Ómori Szógen, *Ken to zen*. Tokió, 1989; Okada Kadzuo, *Kendó no bunka*. Tokió, 1982. *Neko no mjódzsucu* szövegkiadásai; *Budó no meicso*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979; *Nihon budó taikai dai 9 kan*, Imamura Josio szerk. Tokió, 1982; Jamada Dzsirokicsi, *Sinsin sújó Kendó sóso*. Tokió, 1976.

4 A Tokugava sógun-család által 柳生流 Jagjúrjú-irányzat mellett családi irányzatként gyakorolt és tanulmányozott 劍術 *kendzsuc* azaz kardvívás irányzata, amelynek alapítója 伊藤一刀齋景久 Itó Itószai Kagehisza, akinek pontos születési és halálozási dátuma nem ismeretes, de az egyik tanyítványa, 小野次郎右衛門忠明 Ono Dzsiróemon Tadaaki (?-1628) 徳川家康 Tokugava Iejaszu (1542-1616) fiának, 秀忠 Hidetadának (1579-1632) kardvívómestere lett. Az irányzat nevének 一刀流 *Ittórjú* elnevezéséről az irányzat irataiban (伝書 *denso*) a következők olvashatók: "*Ittórjú to iu va, madzu, hitotacsi va icso okorite*

hagyomány könyvének, azaz az irányzat fontos elméleti és gyakorlati eljárásokat tartalmazó önálló írásának tartották, mert olyan híres személyiség mint 山岡鉄舟 Jamaoka Tessú (1836-88), aki a Meidzsi Restauráció nagy politikai viharában 勝海舟 Kacu Kaisúval (1823-99) együtt a Tokugava sógunátus oldalán nagy szerepet játszott, és egyben ennek a kardforgatás iskolának nagynevű mestere is volt, nagy szeretettel olvasta, és nagy gonddal őrizte meg, s olyan kéziratos példányok is léteznek, amelyek csak ezt a részt tartalmazzák. Valójában azonban Csodzan 1727-ben fanyomatban kiadott tíz kötetes 田舎莊子 *Inaka szódzsi* Vidéki szódzsi-já-nak egyik fejezete volt.

Az "*Inaka szódzsi*" az Edo korszakban is ritka, a taoista filozófiáról szóló írások egyike volt, amely a mély tartalmú és nagynehezen érthető mivoltáról híres kínai 莊子 *Szósi* (*Csuangce*) filozófiának az állatmese formát kölcsönző egyszerű, világos japán nyelvre való áttünetése volt. Az írás nagy sikert aratott, szerzőjét, Csodzant – akkor hatvannyolc éves – egyszerre közkedvelt íróvá emelte, aki aztán a várakozásoknak megfelelően egymás után jelentette meg a népszerű írásokat nyolcvanhárom éves korában bekövetkezett haláláig. Ma ismert írásai: 田舎莊子 *Inaka szódzsi*, 10 kötet, 河伯井蛙文談 *Kahaku szeia bundan*, 3 kötet, 天狗芸術論 *Tengu geidszucu ron*, 4 kötet (német fordítása: Reinhard Kammer, *Zen in der Kunst, das Schwert zu führen*, 1985; angol fordítása: *The way of the Sward: The Tengu-Geijutsu-Ron of Chozan Shissai*. Tr. by Betty J. Fitzgerald, 1986. Sajnos a szerző nevét mindkét fordítás hibásan Shissaiként adja), 六道士会六 *Roku dósi*

dzsú to ovaru, dzsú to okorite icsi to oszamaru tokoro nari, jueni banjúbucu o kadzozuru to iedomo, migi no tokoro nari. Naraiukabete miruni moto no ittó to unnun. Az, hogy Ittórjú-nak mondjuk, azt jelenti, hogy egy kardforgatás egyként indul és tízként fejeződik be, s tízként indulva egyként fejeződik be. Ezért, hogyha számtalan dolgot számlálunk, a fent említettek szerint vannak. A tanultakat végiggondolva, azt látjuk, hogy mind az eredeti egy kardban teljeseznek be." (一刀流兵法仮字書 *Ittórjú heihó kanagaki*, Nihon budó taikai 2. kötet.)

"Szate Ittórjú to nadzuketaru vake va, madzu, hito no issin no nusi va kokoro nite, kono kokoro to iu taiso jori me o mo hatarakasi, teasi o hatarakasze, sudzsu szamadzama no jó o taszu mono nari. Kendzsucu mo issin jori deru mono nareba, hontai o kokoro ni katadorite ittó to nadzukete, szono hitocu jori site sudzsu szamadzama no hataraki o mi no szuszumi siridzoku tokoro ni aravaszu. Nos, hogy miért nevezték Ittórjú-nak, először is azért volt, mert az ember testének ura a lélek, s ezáltal a léleknek mondott vezér által szemünket is működtetjük, és keziünket, lábunkat működtetjük, s így mindenféle különböző dolgokat, munkákat végezzünk. Mivel a kardforgatás is egy testből indul ki, az igazi alapját *kokoro*-nak, léleknek véve Ittó-nak nevezték, és ebből az *egyből* mindenféle működés a test előrehaladásában és a hátrálásában jelenik meg. (劍術口伝書 *Kendzsucu kudenso*, Nihon budó taikai 2. kötet.)

Ezek a megfogalmazások minden bizonnyal a régi kínai alapgondolat, a 太一 *taicu* alapján keletkezettek, amely a jin-jang filozófiában a világegyetem megteremtődésének eredeti ős-állapotát jelenti.

kairoku, 5 kötet, 英雄軍談 *Eijū gundan*, 5 kötet, 再来田舎一休 *Szairai inaka Ikkjú*, 4 kötet, 地蔵清談漆刷毛 *Dzsidzó szeidan urusibake*, 6 kötet stb.

Csodzant valódi nevén 丹羽十郎左衛門忠明 Niva Dzsúródzaemon Tadaakinak hívták, a simofusza-i (mai Csiba prefektúra) 関宿藩 Szekijado han urának, Kudze jamato no kaminak háromszáz kokus (1 koku = kb. 180 liter) hűbéres szamurája volt. 旗奉行 Zászló-biztos és más tisztséget töltött be ura szolgálatában. Edoban született 1659-ben, s amikor megjelentette az *Inaka szódzsi*-t, ahogy már említettem, 68 éves volt. Bár szakmáját illetően nem hivatásos író, nagy íráskészséggel megáldott ember volt, s nem csak a hadtudományokban és a 武術 *budzsucu*, a fegyverforgatás tudományában volt jártas, hanem a sintó gondolatokban, konfúciánus tanokban és buddhista filozófiájában is igen tájékozott volt, s ráadásul 老子 *Laoce*, 莊子 *Csuangce* filozófiájában valamint a zen-buddhizmusban is nagy tudással rendelkezett. Az írói név 樗山 Csodzan 樗 *Cso*-ja is a 莊子 *Csuangce* egyik fejezetéből való. (Egy hasznavehetetlen óriási fa neve.⁵)

Csodzan élete utolsó tíz valahány évét nagy erővel az írásnak szentelte, de írásai tanúsága szerint erre felvilágosítói, nevelői szándéka hajtotta, nem valami írói ambíció. Első írása is eredetileg csak kézirat formában barátok, ismerősök körében forgott. Csak saját gyermekeinek, utódainak szánta. De a kiadók tudomására jutva sokak kívánságára került kiadásra. A többi írása is hasonló unszólásra jelent meg. A mű hatása azonban olyan nagy volt, hogy nem csak a taoista írások és más tanok tanulmányozására hívta fel a figyelmet és serkentette ezt a korabeli hivatalos 朱子学 *Susigaku*, azaz konfuciánus 朱熹 Csusi (1130-1200) irányzatának⁶ tanulmányozásával szemben, hanem később az Edo-kori irodalmi műfajok egyike, a 談義本 *dangibon*,⁷ a szatírikus, humoros tanmesék kialakulására is nagyban hatott.

Csodzan írásainak jobb megértéséhez igazság szerint a taoista filozófiáról, különösen a 莊子 *Csuangce*-ről is kellene néhány szót szólni, de ez más dolgot igényelne, itt csak annyit említenék, hogy a 莊子 *Csuangce* szerzője

5. 樗 *Cso* 「莊子 逍遙遊篇 五」, Szódzsi. Tokió, 1991.

6. *sushigaku*: 朱熹 Csusi (1130-1200) által összefoglalt konfuciánus irányzat, amelynek elméleti alapfogalma a 氣 *ki* és 理 *ri*. *Ki* a lét, *ri* a lét alapja, törvénye. Tanai a magatartási szabályokat és erkölcsi kötelességeket hangsúlyozzák. Így a feudális rendszer ideológiájaként a Ming és Csing Kínában, valamint a Li dinasztia-kori Koreában és az Edo-kori Japánban is a hatalom részéről szinte kizárólagosan támogatott irányzatként erőteljesen tanulmányozták.

7. 談義本 *dangi bon*: a 18. század második felében nagy népszerűséget szerzett szatírikus, komikus Edo-kori irodalmi műfajok egyike. E műfaj első műve Dzsókanbó Kóa *Imajó heta dangi*-je (1752) volt.

